

KAD SI DIJETE TAKO SLAVNIH RODITELJA KAO ŠTO SU NEVA ROŠIĆ I TONKO LONZA, ILI SU TI SVA VRATA OTVORENA ILI TE PRITIŠĆE TERET PREDAKA POD KOJIM SE LAKO POKLEKNE. NELLA LONZA ODABRALA JE PUT U KOME SVA TEŽINA I SAV SJAJ PRIPADAJU SAMO NJOJ, NJENU TALENTU I, IZNAD SVEGA, VELIKOM TRUDU

**NASTOJIM ISPOSNICAMA (REKLUZAMA) I
PUSTINJACIMA VRATITI NJIHOV IDENTITET I
'POVIJESNI GLAS'**

NELLA

LONZA

Razgovarao: **ANTUN PAVEŠKOVIĆ**

**REKLUZE SA SUTONOM SREDNJEG
VIJEKA POSTUPNO ĆE NESTAJATI, A U
NEKIM SE PRIJELAZNIM SLUĀAJEVIMA
ĀAK I DOSLOVNO 'PREKVALIFICIRATI'
IZ 'NJGOVATELJICA DUŠA' U
NJGOVATELJICE TIJELA**

Diplomirana pravnica, dugogodišnja profesorica pravne povijesti, djelatnica i voditeljica dubrovačkog Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, leksikografkinja, a nadasve marljiv 'arhivski crv', istraživala je stare spise i zbirke u Dubrovniku, Zagrebu, Zadru te u Austriji, Nizozemskoj, Belgiji, Francuskoj, Italiji i Vatikanu. U vidokrugu ove vrsne znanstvenice već je dugo i povijest 'pješaka', malih ljudi, nerijetko značajnijih u svojim svakodnevnim dogodovštinama i nevidljivim sudbinama od kraljeva i inih velmoža, okrunjena knjigom 'Ana, Pavo i Grlica/ Rekluze i pustinjaci u pobožnom krajobrazu srednjovjekovnog Dubrovnika'. Dobar povod za razgovor s njenom autoricom

Nastavak na sljedećoj stranici →

Kad si dijete tako slavnih roditelja kao što su Neva Rošić i Tonko Lonza, ili su ti sva vrata otvorena ili te pritišće teret predaka pod kojim se lako poklekne. Nella Lonza odabrala je put u kome sva težina i sav sjaj pripadaju samo njoj, njenu talentu i, iznad svega, velikom trudu. Diplomirana pravnicica, dugogodišnja profesorica pravne povijesti, djelatnica i voditeljica dubrovačkog Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, leksikografinja, a nadasve marljiv "arhivski crv", istraživala je stare spise i zbirke u Dubrovniku, Zagrebu, Zadru te u Austriji, Nizozemskoj, Belgiji, Francuskoj, Italiji i Vatikanu. Sudjelovala je na znanstvenim skupovima u Hrvatskoj, Sloveniji, Italiji, Francuskoj, Španjolskoj, Austriji, Nizozemskoj, Danskoj i SAD-u. Brojni znanstveni radovi, desetak krucijalnih povijesnih knjiga, što samostalno, što u koautorstvu, lansiralo ju je u sam vrh povijesne znanosti. Dovoljno da postane i redovnom članicom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Dobitnica je Nagrade grada Dubrovnika za knjigu "Kazalište vlasti/ceremonijal i državni blagdani Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću", precizan opis i interpretaciju izvanjskih, pozorno osmišljenih rituala što vlast legitimiraju i čine vlašću, koja bi, uz neosporan znanstveni prinos, svoju zadaću ispunila do kraja tek kad bi je suvremena Hrvatska propisala obvezatnom lekturom svim svojim dužnosnicima, da nauče kako funkcionira država u pravom smislu te riječi, za razliku od naše današnje, vojnovičevske puste raje nezainteresirane i za što drugo do svojih osobnih i klanovskih probitaka. U vidokrugu ove vrsne znanstvenice već je dugo i povijest "pješača", malih ljudi, nerijetko značajnijih u svojim svakodnevnim dogodovštinama i nevidljivim sudbinama od kraljeva i inih velmoža, okrunjena knjigom "Ana, Pavo i Grlica/Rekluze i pustinjaci u pobožnom krajobrazu srednjovjekovnog Dubrovnika". Dobar povod za razgovor s njenom autoricom.

Express: Da počnemo od naslova, jer je podnaslov, osim širem čitateljstvu nepoznate riječi 'rekluzi', dosta jasan. Zašto ova dva imena i 'ptica'?

U naslovu su imena stvarnih ljudi, jer sam htjela time i simbolično reći da knjigom nastojim isposnicama (rekluzama) i pustinjacima vratiti njihov identitet i 'povijesni glas'. Treća je mogla biti i Milica ili Jakuša, ali dojmila me se ljepota danas izgubljenog imena Grlica, koje je nosila i jedna rekluza. U srednjovjekovnom Dubrovniku nije bilo jako često, ali ipak ga se nađe u arhivskim dokumentima. Sjećam se jedne Grlice koja je 1483. ležala na samrti jer ju je u Rijeci dubrovačkoj

sustigla kuga od koje je pobjegla iz grada, no to je već druga priča.

Express: Zašto su te žene odlazile u osamu i je li to uistinu bila potpuna osama? Možete li nam približiti kako su živjele?

Te žene i muškarci tražili su vlastitu životnu formulu ostajući svjetovnjaci (mnogi od njih su kao udovci imali i bogato osobno iskustvo), ali živeći posvećeni Bogu, kao svojevrzni posrednici između svijeta živih i nebeskog svijeta. Usredotočenost prema tome cilju bila je bitnija od fizičke osame, što jedna engleska pustinjačka regula pregnantno iskazuje riječima da 'osamu treba tražiti u vlastitom srcu'. Za dubrovačke rekluze utvrdila sam da su itekako komunicirale sa svojom okoli-

nom, a u isto vrijeme svojim su molitvama u izbicama uz crkve na prilazima gradu tvorile neki imaginarni sveti štit nad zajednicom. Rekluze i pustinjaci živjeli su skromno, što se najbolje razabire iz kaznenih spisa u kojima je zapisano što su im ukrali, jer krađe se najvrednije. Taj je fenomen laičkog života u pobožnosti bio vrlo bujan (u srednjem vijeku u Dubrovniku je bilo više rekluzi nego benediktinki), ali od njega su u arhivu ostali samo tragovi, a u prostoru skoro ništa:

Srednji vijek je često imaginarno mjesto u koje projiciramo nečistu savjest ljudskog roda, pa mu pripisujemo i ono što u nj ne spada, na primjer progon vještica, koji je ustvari počeo znatno kasnije

jedina dijelom sačuvana i rekonstruirana izbica je u Starom Gradu na Hvaru. Naime, s promjenom gledanja na čovjekovu poziciju u svijetu, djelatno milosrđe kroz brigu za potrebite potiskuje ove starije oblike pobožnosti. Zato će rekluze sa sutonom srednjeg vijeka postupno nestajati, a u nekim se prijelaznim slučajevima čak i doslovno 'prekvalificirati' iz 'njegovateljica duša' u njegovateljice tijela.

Express: Riječ je, ako sam dobro razumio, o srednjovjekovnom fenomenu. Koliko nam je dalek ili blizak srednji vijek?

Srednji vijek je često imaginarno mjesto u koje projiciramo nečistu savjest ljudskog roda, pa mu pripisujemo i ono što u nj ne spada, na primjer progon vještica, koji je ustvari počeo znatno kasnije.

U stvari, ne postoji jedno srednjovjekovlje, nego su razlike od sredine do sredine bile jako velike. U Dubrovniku su potkraj tog 'mračnog razdoblja' izgrađeni vodovod i kanalizacija koja i danas funkcionira, osnovani su nahodište za neželjenu djecu te domovi za bolesne i nezbrinute starce, uvedena je karantena, a u kriznim se razdobljima iz državne blagajne podupiralo sitne poduzetnike. Želeći shvatiti što smo danas i što želimo biti, možemo se kao društvo ogledati u drugim kulturama, ali isto tako i u vlastitoj povijesti, pa i u onoj srednjovjekovnoj. Gledano pak na ljudskoj, osobnoj razini, jaz može biti velik, pa je, na primjer, teško i zamisliti kakve su strepnje zbog smrti u porođaju ili smrti male djece pratile majčinstvo. Opet, neke ljudske preokupacije i osjećaji su vječiti, pa možemo lako 'zatitati' s našim davnim precima kad se svađaju ili ljubuju. Najosobnije, u kontaktu sa srednjovjekovnim arhivskim zapisima ponekad se iznenadiš, ponekad i nasmiješ, a ponekad te obuzme čar začudnog, recimo kad pročitaš da je siječnju 1423. u Dubrovniku bila donesena uredba protiv grudanja.

Express: Iz Vaše se knjige vidi da je o pustinjaštvu i pustinjakinjama dosad bilo nemalo pogrešnih interpretacija. Da nije tako, čitav taj veliki istraživački trud ne bi imao smisla. Među ostalim, trebalo je odgurnuti mistifikaciju likova ovih pobožnih žena iz strane literature, do čega je došlo zato što se najviše

istraživalo najdostupnije izvore - tekstove koji ih slave i opisuju kao 'žive svetice' koje žive u trapljenju i potpunoj osami. No oni su napisani zato da čitatelja dirnu i izazovu divljenje, a ne da oslikaju stvarnost. Tek danas u svjetskoj znanosti polako počinje pretežati drukčije viđenje, jer se iz raznovrsnih arhivskih izvora, kao što su i ovi na kojima sam ja radila, vidi da su rekluze komunicirale sa svijetom - znale su se posvađati sa susjedstvom, davati zajmove i trgovati nekretninama, kao i druge Dubrovkinje tog vremena. Neke od tih žena (i muškaraca) zaista su imale veliki 'društveni kapital' i ljudi su im se obraćali za savjet i utjehu. Ocrtava se i prilična samosvijest rekluzi, primjerice kad su u Dubrovniku krajem 13. stoljeća dva tjedna pred svjetovnim i crkvenim vlastima skrivale svećenika koji je teško ranio i sjećanjem nosa osramotio redovnicu Miru.

Express: Mi se prečesto gotovo kompleksaški omjeravamo sa svijetom. Nije li i u fenomenu koji obrađujete u Vašoj knjizi Dubrovnik taj svijet, locus globaliteta?

Preko baštine se svakako trebamo omjeravati sa svijetom, jer to nije na našu štetu. Tako su i dubrovačke rekluze i pustinjaci dio moćnog europskog uzleta laičke pobožnosti, koji se, s nekim inačicama, prati od Engleske i Nizozemske do Kotora i Bara. Ne samo to, nego cijela moja matična struka, pravna povijest, ni nije drugo nego priča o nama u europskom kontekstu. Slikovito rečeno, da ste u srednjem vijeku, ili kasnije, kupovali konja u Danskoj, krcali robu na brod u Antwerpenu, da ste pisali oporuku u Barceloni ili na našem Lastovu, ravnali biste se po posve istim pravnim načelima, koja sežu još od rimskog i kanonskog prava. Premalo se zna da nas je, kroz svoja rješenja, nazivlje i koncepte, ta pravna baština ustvari kontinuirano vezivala i vezuje uz Europu. To je sjajan

kapital i potvrda gdje nam je mjesto, čega bismo trebali biti svjesniji.

Express: Osim možda i logično podrijetlom, gospodo Lonza, otkud Vaše zanimanje za Dubrovnik?

Moja početnička istraživanja bila su vezana uz Zadar, ali Dubrovnik je ubrzo pretegnuo. Ne toliko zbog obiteljskih ko-

prostorne discipline i komunalnog reda. Volimo podsjetiti da je Braudel napisao da je radeći u Dubrovniku počeo shvaćati Mediteran, a strani kolege često se čude koliko sjajan materijal imamo. Dubrovački arhiv je svjetski fenomen i u našoj bi percepciji trebao stajati uz bok našim slavним gradskim zidinama. U odnosu

na baštinu kojom se bavim - najradije bih preuzela samozatajne riječi Tonka Maroevića i drugih prije njega i rekla da sam tu da joj služim.

Express: Je li današnji Dubrovnik svjestan sebe sama i vlastite prošlosti i jeste li vi, ta grupica zavjerenika, kako sam vas više-kratno volio nazivati, u 'splendid isolation' lapadskog renesansnog ljetnikovca u kojemu je smješten Akademijin Zavod za povijesne znanosti, dio života Grada ili svojevrsni 'corpus separatum'?

Premda rad u miru posvećen znanosti nalazi svoje idealne uvjete u ladanjskom prostoru našeg ljetnikovca ili u tišini arhiva, naš se Zavod u zadnje vrijeme počeo snažnije otvarati prema interesima i potrebama naših sugrađana. Cilj nam je ostati centar koji usavršava znanja i teži izvrsnosti, ali također staviti se na raspolaganje za osmišljene akcije oko popularizacije baštine. Unatoč vrlo nesklonim vremenima, nešto se već učinilo. Održali smo radionicu za studente povijesti, pripremili izložbu o

paralelama odgovora društva na kugu i COVID, pomagali Muzeju u Kneževu dvoru, upravo se radi na programu popularizacije vezanom uz 750. obljetnicu Dubrovačkog statuta, a uskoro idemo i na Lastovo predstaviti teme iz povijesti otoka kojima se bavimo. Veza s Gradom i širom okolicom je važna i prirasla nam je srcu, ustvari moje kolege i ja mislimo da je prirodna.

Express: Nadam se samo da će to spriječiti polagano umiranje Grada. Hvala Vam. I Vama.

Rad umjetnika Jana Sadelera I 'The Female Hermit'

rijena po ocu, nego zato što je dubrovačka povijest za istraživače raj. Iz vremena Republike imamo sačuvan takoreći svaki papirić jedne uredene i dobro funkcionirajuće države: znamo čime se meo Knežev dvor, čime su se častili ugledni gosti (obavezno malvazija i kamenice!), koje su bile omiljene psovke i što je sve država tražila i očekivala od svojih podanika svih slojeva za osigurano relativno blagostanje i mir - od tegobnih noćnih straža do